

ارتباط سرمایه فرهنگی با مدیریت بدن در میان دانشجویان دانشگاه تبریز

سعید سلطانی بهرام*، محمدباقر علیزاده اقدم**، کمال کوهی***

مقدمه: بدن نه تنها پدیده‌ای زیستی و فرهنگی و اجتماعی است، بلکه امروزه به‌عنوان نشانگانی از هویت فردی و فرهنگی افراد به‌شمار می‌رود که به‌صورت اجتماعی ساخته می‌شود و ساخت و کارکرد آن حالتی از باورهای اجتماعی و فرهنگی است. پژوهشگران بر این باورند که بدن و فرهنگ جدای از یکدیگر وجود ندارند. افراد فرهنگ و جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کنند، در بدن خود «تجسم» می‌نمایند. در فهمی کلی، بدن یک فرهنگ بوده که بیانی از موضوع‌های اساسی درون آن فرهنگ و جامعه است.

روش: در این پژوهش ارتباط بین مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی به کمک روش پیمایشی بررسی می‌شود. در این مطالعه توصیفی تحلیلی از پرسش‌نامه برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. حجم نمونه ۲۳۵ نفر از دانشجویان دانشگاه تبریز هستند که با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شده‌اند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سطح مدیریت بدن در میان دانشجویان در حد متوسط است و بین مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که از میان متغیرهای مستقل و شناسایی، دو متغیر سرمایه فرهنگی و سن توانسته‌اند حدوداً ۱/۱۸ درصد پراکنش مدیریت بدن (متغیر وابسته) را تبیین کنند.

بحث: سرمایه فرهنگی یکی از مؤلفه‌های تبیین‌کننده مدیریت بدن در میان دانشجویان است و افزایش در سطح سرمایه فرهنگی دانشجویان، به بهبود مدیریت بدن آن‌ها منجر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: دانشجویان، سرمایه فرهنگی، مدیریت بدن

تاریخ دریافت: ۸۹/۷/۱۱ **تاریخ پذیرش:** ۹۱/۱/۲۸

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه تبریز. <soltani11@gmail.com> (نویسنده مسئول)

** دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه تبریز.

*** دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه تبریز.

مقدمه

اگرچه در بسیاری از موارد مفهوم بدن انسان به عنوان یک هستی زیست‌شناختی و روان‌شناختی تلقی می‌شود؛ اما باید دانست که بدن پدیده‌ای است که به صورت اجتماعی ساخته می‌شود و ساخت و کارکرد آن حالتی از باورهای اجتماعی و فرهنگی است. جامعه و فرهنگی که شخص در آن رشد می‌کند، به فرد آموزش می‌دهد که چگونه بسیاری از تغییراتی را که در طول زمان و در بدن خود و در بدن‌های دیگران اتفاق می‌افتد، ادراک و تفسیر کند (هلمن، ۲۰۰۷). هر انسانی در حالت نمادین از دو بدن برخوردار است؛ بدن فردی (جسمی و روانی) که با تولد او شکل می‌گیرد و بدن اجتماعی که در طول زندگی و رشد در یک اجتماع خاص و فرهنگ ویژه پا به منصه ظهور می‌گذارد (هلمن، ۲۰۰۷)؛ بنابراین تصور از بدن، خارج از جامعه و مشتق شده از جامعه وجود ندارد. این تصور هم شامل بدن خودی و هم بدن جسمی می‌شود. پژوهشگران ثابت می‌کنند که بدن و فرهنگ واقعاً جدای از یکدیگر وجود ندارند. به عبارت دیگر، افراد فرهنگ و جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کنند، در بدن خود تجسم^۱ می‌نمایند. در فهمی کلی، بدن یک فرهنگ بوده و بیانی از موضوع‌های اساسی درون آن فرهنگ و جامعه است. به عبارت دیگر، بدن انسان در هر زمان می‌تواند درک عمیق‌تری از فرهنگ و جامعه‌ای را که در آن تجسم یافته است، ارائه دهد (کیوان‌آرا، ۱۳۸۶).

با توجه به مطالب ذکر شده، روشن است که در دوران معاصر و در جوامع فعلی، بدن دیگر از حالت صرفاً ارگانیستی بودن خود خارج شده و به پدیده‌ای اجتماعی و فرهنگی بدل شده است و این جوامع هستند که بر بدن‌ها و شکل دادن آن‌ها تأثیر می‌گذارند و مدیریت و نظارت بر بدن متأثر از موقعیت‌ها و مقتضیات فرهنگی و اجتماعی است که عوامل متعددی مثل سرمایه فرهنگی، اجتماعی و... در این مجموعه جای می‌گیرند (فروند، ۱۹۹۸).

1- embody

2- Freund

همچنین در جامعه سنتی، هویت فردی افراد از قبل محرز شده است؛ اما در دنیای مدرن، تکوین هویت آنان به حیات اجتماعی خود افراد منتقل شده است و از این منظر است که محققان حوزه مطالعات فرهنگی اذعان دارند که در هر جامعه‌ای، افراد بر طبق ویژگی‌ها و ملاک‌های آن جامعه (سنتی یا مدرن)، هویت‌های فردی متمایزی را از خود به نمایش می‌گذارند (پرستش و همکاران، ۱۳۸۷). در اصل، مدیریت بدن یکی از پیامدهای مصرف‌گرایی است. اگر در گذشته توان تولیدی، متمایز کننده بخش‌ها و طبقات جامعه بوده، امروزه مصرف و مصرف‌گرایی و بحث‌گزینش عقلانی و به تبع آن، دخل و تصرفات ظاهری وجه تمایز بخش افراد شده است؛ به ویژه در محیط‌های آموزشی و دانشگاهی که افرادی با سرمایه‌های فرهنگی متنوع حضور پیدا می‌کنند و این افراد به لحاظ وارد شدن در محافل دانشگاهی و امکان استفاده از محصولات فرهنگی (روزنامه، مجلات گوناگون، اینترنت و...) بیشتر از سایر افراد از نظام فرهنگ علمی بسیاری برخوردار می‌شوند و بیشتر در معرض رفتارهای مدیریت بدن قرار دارند؛ بنابراین این سؤال مطرح می‌شود که آیا الگوهای مدیریت بدن با سرمایه فرهنگی ارتباطی دارند؟

بررسی تحقیقات قبلی در این حوزه نشان دهنده این است که مدیریت بدن یکی از موضوعاتی بوده که بیشتر در سال‌های اخیر به آن پرداخته شده است؛ اما این تحقیقات به صورت محدود انجام شده و تقریباً می‌توان گفت که در محیط‌های آموزشی، مانند دانشگاه‌ها چنین تحقیقی صورت نگرفته است و اگر هم صورت گرفته باشد، هیچ‌کدام از آن‌ها ارتباط این دو متغیر را در محافل دانشگاهی و در میان افرادی که به نوعی بیشتر با این مسائل مواجه هستند، مورد توجه قرار نداده بود. بنابه مسائل مذکور و جدید بودن موضوع مدیریت بدن در مطالعات جامعه‌شناختی، این پرسش مطرح می‌شود که ارتباط مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی به چه صورت است و تأثیر سرمایه فرهنگی بر مدیریت بدن چقدر است.

چارچوب نظری و تجربی پژوهش

براساس بینش نظری دورکیم، بدن درطول تاریخ عنصری مرکزی در جامعه بوده است. به اعتقاد دورکیم، توتمیزم یکی از صورت‌های ابتدایی مذهب است؛ زیرا شامل مجموعه‌ای از اعتقادات و اعمال است که مردم آن‌ها را مقدس می‌شمارند و به آن‌ها هویتی مشترک اعطا می‌کنند. در هر کلانی با توتمی خاص، مراسمات و تشریفات مذهبی خاصی وجود داشت که هر فرد را با کلان خود منسجم ساخته، آن کلان را از کلان‌های دیگر متمایز می‌ساختند. تشریفات مذهبی شامل راز و نیازها و خالکوبی‌های خاصی بودند. کسانی که به بهترین شیوه نشانه‌های کلان خود را بر بدن داشتند و ظاهر خود را طبق اعتقادات و باورهای کلان زینت می‌دادند، از جایگاه خوبی در جامعه برخوردار بودند. پس افرادی که در کلان‌های قدیمی زندگی می‌کردند، به شیوه‌ای در مدیریت ظاهر درگیر می‌شدند تا با ارزش‌های مذهبی کلان خود مرتبط باشند. امروزه در دنیای مدرن نیز افراد به‌صورت ظاهر خود را مدیریت می‌کنند که در راستای الگوهای مصرف که معرف طبقه افراد است، قرار گیرند (پرستش و همکاران، ۱۳۸۷).

در ادبیات جامعه‌شناسی از دو نوع اعمال کنترل بر بدن صحبت شده است. حفظ کنترل بر بدن برای بازنمایی خویشتن در جریان زندگی روزمره امری حیاتی است و این کنترل درونی شده‌ای است که خود فرد بر رفتارها و ژست‌های بدن خود اعمال می‌کند. فقدان کنترل‌های بدنی پیامدهای منفی، نظیر داغ‌گذاری شدن و نهایتاً طرد فیزیکی را در پی خواهد داشت (نتلتون،^۱ ۱۹۹۸). گافمن نشان می‌دهد که کنترل شخصی بر حرکات بدن خود در تمامی انواع کنش‌های اجتماعی باید تا چه حد دقیق و کامل و پایان‌ناپذیر باشد. او باید از هرگونه فراموشی یا اهمال در کنترل بدنی بپرهیزد. بنابراین، بدن نه فقط موجودیتی ساده؛ بلکه وسیله‌ای عملی برای کنارآمدن با اوضاع و احوال بیرونی است و حالات چهره و حرکات بدن محتوای اساسی نشانه‌هایی است که ارتباطات روزمره ما مشروط بدان‌هاست و برای اینکه بتوانیم با دیگران در تولید و بازتولید روابط اجتماعی شریک شویم، باید بتوانیم نظارتی مداوم و موفق بر چهره و بدن خود اعمال کنیم (چاوشیان، ۱۳۸۱).

1- Nettleton

اندیشه‌ای که در جوامع معاصر با تغییرات و انطباق‌پذیری‌اش شناخته می‌شود، به مطالعه تجربی امیلی مارتین (۱۹۹۴) در امریکای شمالی برمی‌گردد. از طریق داده‌های گردآوری شده به وسیله مصاحبه، تحلیل اسناد و مدارک، مشاهده مشارکتی و مبادلات رسمی امیلی مارتین، می‌توان به این نتیجه رسید که انعطاف‌پذیری^۱ هدفی برای نزدیکی شخصیت و بدن و سازمان است. انعطاف‌پذیری با بینش نظام امنیتی کنونی که فکر و اندیشه درباره بدن، سازمان، ماشین، سیاست و غیره را تأیید می‌کند، پیوستگی دارد (جواهری، ۱۳۸۷). مارتین معتقد است که تغییر و اصلاح بدن باعث تصور نوینی از بدن می‌شود. اصطلاح تصور بدن^۲ درحقیقت توصیف راه‌هایی است که فرد بدن خود را به لحاظ اجتماعی مفهوم‌سازی کرده، آن را به صورت خودآگاه و ناخودآگاه تجربه می‌کند. به‌عنوان قسمتی از فرایند اجتماعی شدن حین رشد در محیط خانواده و فرهنگ و جامعه، فرد آن را کسب می‌کند. تصور بدنی پویا بوده، در طول زندگی فرد توسعه و شکل می‌گیرد و پیوسته در حال تجدید شدن است. ایده‌ها و گفتمان‌های مسلط در بسترهای اجتماعی و فرهنگی که فرد در آن زندگی می‌کند، در ساخت تصورات بدنی او نقش مهمی دارند. بنابراین، تصورات افراد درباره بدن و سلامتی و بیماری با تحلیل‌های فرهنگی تعیین می‌شود (کیوان‌آرا، ۱۳۸۶).

گافمن در اثر خود، نمود خود در زندگی روزانه، به بحث خود اجتماعی و خود انسانی می‌پردازد و بر این مطلب تأکید می‌کند که چگونه بین خود اجتماعی ما با خود واقعی مان فاصله وجود دارد. وی برداشت از خود را با رهیافت نمایشی تشریح می‌کند. گافمن ضمن استفاده از مفهوم خود، تا اندازه بسیاری به بدن خود اشاره دارد. از دید او عاملان بدنی و جسمی نیز رأی جمع‌کن‌هایی هستند که با توسل به همه روش‌های علامت‌دهی اجتماعی، سعی دارند نظر دیگران را به خود جلب کنند. این عاملان بدنی، معرف‌های «تجسد یافته منش و منزلت‌اند» که می‌توانند توسط دیگر کنشگران مورد تفسیر قرار گیرند (فاتحی، ۱۳۸۷ به نقل از لویز و اسکات، ۱۳۸۵).

1- flexibility

2- body image

گافمن معتقد است کنشگران برای اجرای نقش‌ها و سامان دادن به کنش متقابلی که رخ می‌دهد، ناگزیرند که بدن خود را به شیوه خاص به حرکت و نمایش درآورند. افراد متفاوت رفتارهای متفاوتی با بدن‌هایشان دارند و از ایشان حرکات و حالات و اداهای مختلفی انتظار می‌رود؛ در غیراین صورتایشان در موقعیت‌های اجتماعی به مثابه بازیگران واقعی آن نقش‌ها پذیرفته نمی‌شوند و در ایفای نقش‌ها شکست می‌خورند. به عبارتی، گافمن بدن را جایی می‌داند که کنش‌های متقابل در آنجا رخ می‌دهد. بدن جایی است که در آن خود شکل می‌گیرد (ریتزر، ۱۳۷۴).

از ویژگی‌های فرهنگ دوره اخیر مدرنیته «دیده شدن و در معرض دید بودن» است. بصری شدن^۱ منبع اصلی برقراری ارتباط و به‌کارستن معناها شده است. در چنین فرهنگی، شیوه‌های زندگی اساساً از رهگذر نمایش دائماً در حال تغییر سطح ظاهری ایجاد می‌شوند. بنابراین، اولاً اهمیت قطعی ظواهر و نمادهای تصویری از آنجا ناشی می‌شود که منبع اساسی تعیین معنای هرچیز همان ظاهر آن چیز خواهد بود و دوم اینکه اعضای جامعه جدید که به اهمیت ظواهر وقوف یافته‌اند، اهمیت بسیار زیادی به نظارت و مراقبت از ظواهری خواهند داد که تحت کنترل و در حوزه قدرت آن‌هاست. از میان این ظواهر، بدن به منزله مستقیم‌ترین و در دسترس‌ترین قرارگاهی که می‌تواند حامل و نمایشگر تفاوت‌های شیوه‌های زندگی و شکل‌های هویت ما باشد، اهمیت اساسی می‌یابد (چاوشیان، ۱۳۸۱).

در جامعه‌شناسی پزشکی نگرش ساخت اجتماعی به صورت بسیار تنگاتنگی با تحلیل فوکو^۲ از بدن به عنوان تولید قدرت و دانش مرتبط است. این مبحث به بررسی هدفی می‌پردازد که در آن، افراد بدنشان را شکل می‌دهند، آرایش و آذین می‌کنند و نشان می‌دهند، اداره می‌کنند و به صورت اجتماعی آن را ارزیابی می‌کنند (کیوان‌آرا، ۱۳۸۶).

به عقیده فوکو تا قبل از قرن هجدهم، جامعه در پی نظارت بر مرگ بود؛ اما با آغاز سده جدید، دست از این تأکید برداشت و به نظارت بر زندگی، به ویژه میل جنسی روی آورد. اعمال

1- visualization

2- Michel Foucault

قدرت جامعه به میل جنسی نوعی «سیاست کالبدی درباره بدن انسان» مطرح کرد که هدفش تحت نظارت درآوردن بدن انسان و غریزه جنسی اش بود (حاجی امیری، ۱۳۸۴). فوکو معتقد است پزشکی نوین با مطرح کردن مسائلی چون سلامتی عمومی، بدن را از فضای شخصی و خصوصی آن خارج کرده است و به عنوان مسأله‌ای اجتماعی به فضای عمومی می‌کشاند (همان). فوکو پیکر آدمی را در ارتباط با مکانیسم‌های قدرت تحلیل کرده است. در مدل فوکو، قدرت مولد و متکثر است و از جاهای بی‌شماری اعمال می‌شود. دانش و به ویژه دانش علوم اجتماعی به شدت در تولید بدن‌ها و ذهن‌های مطیع دخالت دارد. به گفته فوکو، مکانیسم‌های انضباطی به وجود آورنده بدن‌های مطیع هستند (گیدنز، ۱۳۷۷ و لش، ۱۳۸۳). گیدنز^۱ بر این باور است که حالات چهره و دیگر حرکات بدن فراهم آورنده محتوای اساسی همان قرائن و امارات و نشانه‌هایی است که ارتباطات روزمره ما مشروط به آن‌هاست. برای اینکه یاد بگیریم عاملی صلاحیت‌دار باشیم، یا به عبارت دیگر، برای آنکه بتوانیم به‌طور مساوی با دیگران در تولید و بازتولید روابط اجتماعی شریک شویم، باید قادر باشیم نظارتی مداوم و موفقیت‌آمیز بر چهره و بدن خویش اعمال کنیم (گیدنز، ۱۳۷۸).

درونمایه نبود قطعیت، مفهوم مرکزی کار گیدنز و تعداد بسیاری از کسانی مانند بک^۲ (۱۹۹۲) و داگلاس^۳ (۱۹۸۶) است که نکته کلیدی در فهم جوامع معاصر را ریسک می‌دانند. گیدنز (۱۹۹۱) می‌نویسد: «تردید در همه پارامترهای زندگی روزمره نفوذ کرده است و ابعاد حیاتی جهان اجتماعی معاصر را شکل می‌دهد. در چنین جهانی، دیگر بدن امر از پیش داده نیست؛ بلکه امر قابل تغییر و برنامه‌ریزی و بازاندیشی‌ای است که شاهد تغییرات زیادی در طول دوره حیات فرد خواهد بود.» به همین جهت است که شیلینگ^۴ (۱۹۹۳) بدن را به مثابه پروژه ناتمامی معرفی می‌کند که در خلال مشارکت در جامعه تغییر می‌یابد و امیلی مارتین^۵ (۱۹۹۴) نام کتاب خود را «بدن‌های منعطف»^۶ می‌گذارد (اباذری و همکاران، ۱۳۸۷؛ نتلتون، ۱۹۹۸).

1- Anthony Giddens
5- Emily Martin

2- Beck
6- flexible bodies

3- Douglas

4- Shilling

شیلینگ در کتاب *بدن و نظریه اجتماعی*، بدن را پدیده‌ای زیستی و اجتماعی پایان‌ناپذیر معرفی می‌کند و معتقد است که پیکر جسمانی انسان در نتیجه مشارکت در جامعه، پیوسته در حال دگرگونی است. از نظر او شیوه راه رفتن و سخن گفتن و اطوار هر فرد بر اساس نوع تربیت او تعیین می‌شود. از نظر او بدن ماهیتی است که پیوسته در معرض «شدن» است. پروژه‌ای که پیوسته باید روی آن کار کرد و آن را همچون بخشی از هویت فردی انسان تکمیل کرد. خلق بدن و حفظ بدنی که سالم و دارای تناسب باشد، نمونه‌ای از پروژه‌ای بسیار عمومی است. اندیشه وی در خصوص پروژه بودن بدن بر دو اصل تکیه دارد: اولین اصل به کاربرد دانش فنی در مداخله و تغییر در بدن اشاره دارد. اصل دوم به تعداد مردمانی مربوط است که به‌طور فزاینده آگاه می‌شوند که در نتیجه انتخاب نوع خاصی از شیوه زندگی، بدن در موقعیتی پایان‌ناپذیر قرار می‌گیرد (جوهری، ۱۳۸۹).

همچنین مری داگلاس ایده بدن را به‌عنوان گیرنده معانی اجتماعی و نماد جامعه توسعه داده است. در نمادهای طبیعی داگلاس استدلال می‌کند که بدن انسان اغلب به‌آسانی تصویر دسترسی یافتنی از سیستم اجتماعی است و پیشنهاد کرد که ایده‌ها درباره بدن انسان نزدیک به ایده‌های رایج درباره جامعه است. علاوه بر این، گروه‌های خاصی در جامعه متمایل اتخاذ رویکردی از بدن هستند که با موقعیت اجتماعی خود متناظر باشد (شیلینگ، ۱۹۹۳).

بر اساس نظریه سرمایه فرهنگی، یکایک انسان‌ها دارای پیشینه فرهنگی هستند که از طریق فرایند اجتماعی شدن، انباشت شده است و شامل عوامل و زمینه‌های فرهنگی است که به ما مزیتی اعطا می‌کند و به نظر بوردیو، سرمایه فرهنگی تعیین‌کننده طبقه اجتماعی افراد است (میرجلیلی، ۱۳۸۶).

پیر بوردیو^۱ در تعریف خود چهار نوع سرمایه را طرح می‌کند که عبارت‌اند از:

۱- سرمایه اقتصادی؛ ۲- سرمایه اجتماعی؛ ۳- سرمایه فرهنگی؛ ۴- سرمایه نمادین

(تورنر، ۱۹۹۸).

1- Pierre Bourdieu

سرمایه فرهنگی به عنوان شاخصی ترکیبی، شامل تمایلات و گرایش‌های روانی افراد به مصرف و استفاده از کالاهای فرهنگی، میزان مصرف مستقیم کالاهای فرهنگی به‌طور عینی و مدارک و مدارج تحصیلی و علمی فرهنگی افراد است (حسین‌زاده، ۱۳۸۶ به نقل از شارع‌پور، ۱۳۸۱).

انواع سرمایه فرهنگی از دیدگاه بوردیو می‌تواند به سه صورت متجلی شود:

۱- حالت تجسم یافته یا ذهنی: ^۱ سرمایه تجسم یافته نوعی ثروت بیرونی است که به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر از فرد درآمده است. این همان بخشی است که بوردیو آن را سرمایه فرهنگی همراه با تولد می‌نامد که نمی‌توان آن را از طریق هدیه، خرید یا مبادله به دیگری منتقل کرد. این نوع سرمایه به‌صورت آمادگی‌های مداوم ذهن و جسم تجلی می‌یابد.

۲- حالت عینیت یافته: ^۲ یکی از بدیهی‌ترین و عینی‌ترین اشکال سرمایه فرهنگی، مصرف کالاهای مختلف فرهنگی در میان اقشار مختلف جامعه است که خود می‌تواند تابعی از متغیرهای گوناگون فردی و اجتماعی قرار بگیرد. سرمایه فرهنگی عینیت یافته در اشیای مادی و رسانه‌ها نظیر نوشتار، نقاشی، ابزار و نظایر آن و به‌طور کلی در مادیت آن، انتقال‌پذیر است؛ لذا کالاهای فرهنگی را می‌توان هم به‌صورت مادی (که به سرمایه اقتصادی منجر می‌شود) و هم به‌صورت نمادی (که به سرمایه فرهنگی منجر می‌شود) تخصیص داد.

۳- حالت نهادی شده: ^۳ این حالت نوعی رسمیت بخشیدن نهادی به سرمایه فرهنگی فرد است. مدارک تحصیلی و آکادمیک نمونه‌ای از این حالت است.

در نزد بوردیو موقعیت افراد با توجه به دسترسی‌شان به سرمایه اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی تعیین می‌شود. دسترسی به سرمایه اجتماعی برای بیشتر مردم به میزان‌های بیشتر سرمایه اقتصادی و فرهنگی بستگی دارد که آن‌ها را در کسب آگاهی و روابط بیشتر کمک می‌کند. در نظریه بوردیو پیوندهای بادوام و متراکم برای سرمایه اجتماعی حیاتی هستند؛ چراکه میزان سرمایه اجتماعی هر فرد به تعداد روابط و میزان سرمایه تملک شده به واسطه هر رابطه بستگی دارد (فیلد، ۱۳۸۶).

1- embodied

2- objectified

3- institutionalized

سوی تبیین نظری مدیریت بدن، پژوهش‌های مختلفی در این زمینه انجام شده است که به تبیین مدیریت بدن به صورت تجربی نیز کمک شایانی می‌کند. طبق نتایج این تحقیقات می‌توان گفت که مدیریت بدن با اهداف مختلفی انجام می‌شود و عوامل گوناگونی افراد، به ویژه دانشجویان را به سوی چنین رفتارهایی سوق می‌دهد. پترسون^۱ (۲۰۰۵) معتقد است که توسعه سریع تکنولوژی‌های مدرن بدن، اشتغال ذهنی به تغییر بدن از طریق اعمال جراحی زیبایی را موجب می‌شود و فردیت را در مدیریت بدن تقویت می‌کند. گیل^۲ (۲۰۰۵) در نتایج به دست آمده از تحقیق «پروژه‌های بدن و تنظیم هنجاری مردانگی»^۳ مطرح کرده است که بدن در عصر حاضر به پروژه (هویت) جدید در مدرنیته متأخر تبدیل شده است و مردم اغلب گرایش دارند که بدن‌هایشان را اصلاح کنند. آنچه باعث این نوع گرایش‌ها می‌شود، به نوع نظام اخلاقی و ارتباطی و فرهنگی رایج در مدرنیته متأخر برمی‌گردد. در همین راستا، راد و لنون نیز ذکر می‌کنند که ایده‌آل‌های فرهنگی زیبایی در جامعه زنان را به سوی مدیریت بدن و جراحی زیبایی می‌کشاند و همچنین نشاط حاصل از عمل جراحی و موفقیت نیز از جمله عوامل دیگر در مدیریت ظاهر (رژیم غذایی، آرایش، جراحی زیبایی و پوشش) تلقی می‌شود (پرستش و همکاران، ۱۳۸۷). در پژوهش دیگر راد و لنون^۴ (۲۰۰۰) که بر مبنای رویکرد کیفی «تجارب زیسته» انجام گرفته است، به این نتیجه رسیده‌اند که ۴۸ درصد زنان رضایت خودشان را از وضعیت موجود بدن خود اعلام کردند و فقط ۱۵ درصد اظهار نارضایتی کردند و عواملی، مانند رفتارهای مخاطره‌آمیز، مقایسه اجتماعی، استفاده از پوشاک، نگرش به جهان، تأثیر بر دیگران، نمای ظاهری و تعامل اجتماعی و... را در سطح رضایت بدنی زنان مؤثر دانسته‌اند (راد و لنون، ۲۰۰۰).

نوتاوتیسیت^۵ (۲۰۰۳) در بررسی وضعیت مدیریت بدن در میان دانشجویان به این نتیجه رسیده است که ملیت‌های آسیایی بیشتر از امریکایی‌های آسیایی تبار نگران وزن و خصوصیات بدنی خود بودند. برحسب نتایج این تحقیق، دلیل این امر وجود تفاوت در

1- Peterson 2- Gill 3- normative of masculinity 4- Rudd and Lennon 5- Nutthawutthisit

زمینه‌های فرهنگی دو ملیت بوده است. همچنین نوع مدیریت اعمالی در بین آسیایی‌ها و آمریکایی‌های آسیایی تبار متفاوت بود. آسیایی‌ها به عمل سفید کردن پوست و آمریکایی‌های آسیایی تبار به برونزی کردن پوست علاقه‌مند بودند. از سوی دیگر، کراسلی (۲۰۰۵) با استفاده از نظریهٔ مارسل موس دربارهٔ تکنیک‌های بدن، ابزار مفهومی تحت عنوان «تکنیک‌های بازتابی بدن»^۱ برای مدیریت بدن مطرح کرده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در اکثر مقوله‌ها و معرف‌های مدیریت بدن، زنان به صورت چشمگیری بیشتر از مردان به فعالیت‌های نظارتی بر بدن خود می‌پردازند. به جز، در مواردی مانند بدن‌سازی و خالکوبی^۲ که مردان بر زنان برتری داشتند.

نتایج تحقیقات پراکنده‌ای که دربارهٔ مدیریت بدن و هر کدام از ابعاد آن در ایران انجام شده، با اندکی تفاوت با تحقیقات خارجی، گویای این واقعیت است که عوامل متعددی در مدیریت بدن تأثیر دارند. آزاد ارمکی و چاوشیان (۱۳۸۱) ادعا می‌کنند که کنترل شکل‌های هویت فردی و جمعی از طریق دست‌کاری و نظارت بر ظواهر جسمانی، فرایندی است که به عوامل فرهنگی بیشتر از عوامل ساختاری مربوط می‌شود و متغیرهایی مثل جنسیت، سن، تحصیلات، سرمایه فرهنگی، ایدئولوژی خانواده سنتی و پایبندی دینی با سطوح مختلف مدیریت بدن ارتباط معنی‌دار و پذیرفتنی دارند. در همین راستا، پژوهش احمدی نیز نشان داده است که بین سرمایه فرهنگی و مدیریت بدن رابطه معنی‌داری وجود دارد. به علاوه، نتایج نشان دهندهٔ آن است که سرمایه اقتصادی با مدیریت بدن رابطه معنی‌داری ندارد. همچنین بین زنان و مردان از نظر اهمیت دادن به کنترل وزن خود تفاوت معنی‌داری دیده می‌شود (پرستش و همکاران، ۱۳۸۷). همچنین فاتحی و اخلاصی (۱۳۸۷) نیز براساس نتایج تحقیقشان ادعا می‌کنند مصرف رسانه‌ای و پذیرش اجتماعی بدن و پایگاه اقتصادی اجتماعی با مدیریت بدن رابطه مستقیم و معنی‌دار و بین متغیرهای دین‌داری و مدیریت بدن رابطه معکوس و معنی‌دار وجود دارد. درنهایت، نتایج به دست آمده از

1- reflexive body techniques

2- tattooing

تحقیق ذکایی (۱۳۸۶) نیز نشانگر این امر است که نوگرایی در جامعه ایران تأثیرات خود را در حساسیت جوانان به کنترل و انضباط بر بدن خویش و حساسیت بیشتر برای ارائه تصویر مطلوب از آن برجای گذاشته است. به موازات تأثیر این نیرو، گفتمان‌های رقیب در حوزه عمومی جامعه مرجع مهمی در شکل‌دهی، فهم، تفسیر و بازنمایی بدن به‌شمار می‌آید که علاوه بر بازتولید سنتی هنجارها و رفتارهای بدنی، قواعد و تأثیرات آن به واسطه تغییر نگاه و نگرش‌های جدید تغییراتی نیز کرده است.

طبق مباحث مطرح شده در چارچوب نظری و تجربی تحقیق، می‌توان فرضیه‌هایی به‌صورت زیر طرح کرد:

- ۱- بین مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی رابطه معنی‌داری وجود دارد؛
- ۲- بین مدیریت بدن و ابعاد سرمایه فرهنگی رابطه معنی‌داری وجود دارد؛
- ۳- بین سرمایه فرهنگی و ابعاد مدیریت بدن رابطه معنی‌داری وجود دارد؛
- ۴- بین متغیرهای شناسایی (جنسیت، وضعیت تأهل، مقطع تحصیلی، سن دانشجوی) و مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

روش

روش پژوهش حاضر از نوع پیمایشی^۱ است؛ چراکه بعضی از اطلاعات به‌صورت مطالعه و بررسی نظرات پاسخ‌گویان انجام شده است. مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی هر دو از مؤلفه‌ها و ابعاد متعددی تشکیل شده‌اند که هر کدام از این ابعاد از طریق پیمایش میدانی بررسی شده‌اند. جامعه آماری شامل کل دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز است که در نیمسال دوم سال تحصیلی ۱۳۸۷-۸۸ در دانشگاه مزبور مشغول به تحصیل بوده‌اند. با توجه به آمار ارائه شده آموزش کل دانشگاه، تعداد این دانشجویان ۱۱۴۳۵ نفر است.

1- survey method

حجم نمونه آماری در تحقیق حاضر با استفاده از رابطه نمونه‌گیری کوکران، ۲۰۲ نفر به دست آمده و از شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شده است.

$$N: \text{جامعه آماری} = 11435$$

$$t: \text{ضریب اطمینان } 95 = 96/1 \text{ درصد}$$

$$s: \text{پراکنش مدیریت بدن براساس نتیجه پیش‌آزمون} = 267/0$$

d: درجه اطمینانی که با توجه به مقدار اشتباه استاندارد میانگین محاسبه شده است.

$$n = \frac{11435 \times 3 / 8416 \times 0 / 267}{11435 \times 0 / 0.4987 + 3 / 8416 \times 0 / 267} = 202$$

گفتنی است که در این تحقیق برای جبران مشکلات احتمالی و قابلیت تعمیم‌بخشی بالا، حجم نمونه به ۲۳۵ نفر ارتقا یافته است.

تحلیل روایی سازه‌ای و پایایی متغیرهای تحقیق: برای گردآوری داده‌ها و اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق، از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. گویه‌ها و سؤالات متغیرهای مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی در پرسش‌نامه به صورت طیف لیکرت طراحی شده بود. تحلیل روایی^۱ سازه‌ای متغیر مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی به وسیله تحلیل عاملی اکتشافی، نشان از اندازه‌گیری مناسب متغیرهای تحقیق با گویه‌های انتخاب شده می‌دهد. علاوه بر آن، تحلیل عاملی متغیرهای مدیریت بدن را به سه بعد و سرمایه فرهنگی را نیز به دو بعد تقسیم‌بندی کرده است. همچنین تحلیل پایایی^۲ گویه‌های هر کدام از ابعاد متغیرهای مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی حاکی از پایایی بالایی بوده و ضریب پایایی کل متغیرهای مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی نیز از حد مطلوبی برخوردار است. روش چرخش از نوع حداکثر پراکنش (واریماکس)^۳ بوده و ضریب تعیین کل ابزار ۴۹/۷۸ درصد است؛ یعنی این سه عامل در کل توانسته‌اند ۴۹/۷۸ درصد پراکنش مدیریت بدن را تبیین کنند. جداول تحلیل عاملی در زیر آورده شده است:

1- validity

2- reliability

3- varimax

جدول ۱- ماتریس همبستگی عامل‌ها در تحلیل عاملی مدیریت بدن

همبستگی عامل‌ها	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم
عامل اول	۱	۰/۲۱۲	۰/۴۴۳
عامل دوم	۰/۲۱۲	۱	۰/۲۶۳
عامل سوم	۰/۴۴۳	۰/۲۶۳	۱

جدول ۲- نتایج تحلیل عاملی و تحلیل پایایی گویه‌های مربوط به متغیر مدیریت بدن

ابعاد	گویه‌ها و سؤالات مربوط	بار عاملی	پراکنش تبیین شده	مقادیر ویژه	آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ کل
مراقبت‌های بهداشتی و آرایشی	مواد خوشبو کننده (عطر و ادکلن و...)	۰/۷۱	۲۵/۹۹	۵/۱۹۸	۰/۷۹	۰/۷۹
	کرم‌های مرطوب کننده	۰/۶۹۲				
	استفاده از دندودرانت زیر بغل	۰/۶۶۴				
	آرایش یا اصلاح موی سر	۰/۶۴۹				
	کرم‌های ضد آفتاب	۰/۶۳۵				
	رنگ مو	۰/۶۳۴				
	آرایش یا اصلاح صورت	۰/۵۶۹				
	استحمام روزانه	۰/۴۳۲				
	ژل و روغن موی سر	۰/۳۹۶				
	استفاده از سونا و جکوزی	۰/۸۰				
شنا	۰/۷۸۸					
ورزش‌های هوازی	۰/۷۲۱					
بدن‌سازی	۰/۶۹۵					
استفاده از رژیم‌های لاغری	۰/۵۸۶					
استفاده از داروهای خاص	۰/۵۶۴					
پیاده‌روی	۰/۵۶۱					
وزن بدن	۰/۸۵۳	۹/۰۱۶	۱/۸۰۳	۰/۸۱	۰/۸۱	
تناسب اندام	۰/۸۵۱					
اندازه قد و قامت	۰/۸۳۳					
آراستگی ظاهری	۰/۶۰۶					
KMO = ۰/۸۰ BTS = ۱۷۵۸/۲۸ sig = ۰/۰۰۰						

جدول ۳- نتایج تحلیل پایایی گویه‌های مربوط به متغیر سرمایه فرهنگی

ابعاد	گویه‌ها و سؤالات مربوط	آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ کل
بعد ذهنی و نهادی	<p>۱- در خانواده شما (پدر، مادر، برادر، خواهر) تا چه حد به امور زیر علاقه نشان داده می‌شود:</p> <p>۱-۱- تماشای فیلم و تئاتر و نمایش</p> <p>۲-۱- خواندن روزنامه و نشریات و مجلات</p> <p>۳-۱- گوش دادن به موسیقی</p> <p>۴-۱- مطالعه کتاب و رمان و اشکال ادبی دیگر</p> <p>۵-۱- کار با اینترنت</p> <p>۶-۱- بازدید از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و فرهنگسراها</p> <p>۷-۱- رفتن به سخنرانی‌ها و کنفرانس‌ها و سمینارها</p> <p>۸-۱- عکاسی و خطاطی و نقاشی</p> <p>۹-۱- یادگیری زبان‌های خارجی</p> <p>۲- سطح تحصیلات پدر</p> <p>۳- سطح تحصیلات مادر</p> <p>۴- مادر تان در چند کتابخانه عضویت دارند؟</p> <p>۵- پدرتان در چند کتابخانه عضو هستند؟</p>	۰/۷۳	۰/۸۴
	<p>۱- تا چه حد برای پرداختن به امور زیر وقت می‌گذارید:</p> <p>۱-۱- تماشای فیلم و تئاتر و نمایش</p> <p>۲-۱- خواندن روزنامه و نشریات و مجلات</p> <p>۳-۱- گوش دادن به موسیقی</p> <p>۴-۱- مطالعه کتاب و رمان و اشکال ادبی دیگر</p> <p>۵-۱- کار با اینترنت</p> <p>۶-۱- بازدید از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و فرهنگسراها</p> <p>۷-۱- رفتن به سخنرانی‌ها و کنفرانس‌ها و سمینارها</p> <p>۸-۱- عکاسی و خطاطی و نقاشی</p> <p>۹-۱- یادگیری زبان‌های خارجی</p> <p>۲- شما در چند کتابخانه عضویت دارید؟</p> <p>۳- تا به حال چند ترم تحصیلی را گذراندید؟</p> <p>۴- معدل کل</p> <p>۵- روزانه به‌طور متوسط چند ساعت مطالعه دارید؟</p> <p>۶- آیا تاکنون صاحب مقاله یا تحقیق در نشریات علمی بوده‌اید؟</p>	۰/۷۵	

یافته‌ها

خصوصیات عمومی جامعه آماری: براساس اطلاعات به دست آمده: ۱- ۱۵۲ نفر از کل پاسخ‌گویان پسر و ۸۳ نفر از آنان دختر هستند که حدود ۶۵ درصد کل پاسخ‌گویان را پسران و ۳۵ درصد آنان را دختران تشکیل می‌دهند؛ ۲- وضعیت تأهل دانشجویان نشان می‌دهد که از تعداد کل ۲۳۵ دانشجو ۲۲۲ نفر مجرد و ۱۳ نفر متأهل بودند؛ ۳- ۷۶/۲ درصد پاسخ‌گویان در مقطع کارشناسی و ۲۳ درصد در مقطع کارشناسی ارشد بودند و ۰/۸ درصد پاسخ‌گویان مقطع تحصیلی خود را اعلام نکرده بودند؛ ۴- وضعیت تحصیلات پدر دانشجویان بیانگر این است که ۵/۵ درصد سطح تحصیلات پدر آنان بی‌سواد، ۲۲/۱ درصد ابتدایی، ۱۶/۶ درصد راهنمایی، ۲۴/۴ درصد دیپلم، ۲۱/۷ درصد فوق دیپلم و لیسانس و ۴/۳ درصد در مقطع کارشناسی ارشد و بالاتر قرار داشتند و ۳/۴ درصد بی‌پاسخ بودند.

آماره‌های توصیفی متغیر مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی: نتایج حاصل از تحلیل توصیفی متغیر مدیریت بدن که مشتمل بر سه بعد و متغیر سرمایه فرهنگی که دارای دو بُعد هستند، نشان می‌دهد که: مدیریت بدن در میان دانشجویان در حد متوسط به بیشتر بوده است. کمترین میزان مدیریت بدن مربوط به بعد رویه‌های کنترل و لاغری و بیشترین میزان آن نیز به بعد مراقبت‌های بهداشتی و آرایشی تعلق دارد. علاوه بر آن، میزان سرمایه فرهنگی نیز در بین دانشجویان در حد متوسط به بیشتر قرار دارد. این امر نشان می‌دهد که دانشجویان و خانواده‌هایشان به شاخص‌های سرمایه فرهنگی علاقه‌مند هستند و وقتشان را به آن اختصاص می‌دهند.

جدول ۴- آماره‌های توصیفی متغیر مدیریت بدن و ابعاد آن

متغیر	تعداد سؤال	دامنه تغییرات	میانگین	تعداد معتبر	وضعیت پاسخ‌گویان
مدیریت بدن	۲۰	۳۵-۱۱۵	۷۱/۳۷	۲۱۴	در حد متوسط به بالا
رویه‌های کنترل وزن و لاغری	۷	۷-۴۲	۱۸/۶۸	۲۱۹	به ندرت، کم
علاقه‌مندی به تناسب اندام	۴	۵-۲۴	۱۹/۲۶	۲۳۳	در حد معمول، زیاد
مراقبت‌های بهداشتی و آرایشی	۹	۱۲-۵۴	۳۳/۷۱	۲۳۱	تاحدی زیاد
سرمایه فرهنگی	۲۷	۴۶-۱۲۵	۸۴/۲۹	۱۸۱	در حد متوسط به بالا
بعد ذهنی	۱۳	۱۹-۶۴	۴۱/۴۸	۲۱۹	در حد متوسط
بعد عینی و نهادی	۱۴	۲۳-۶۲	۴۷/۷۹	۱۸۹	در حد متوسط، زیاد

نتایج آزمون‌های دو متغیره: نتایج حاصل از آزمون فرضیه «وجود هم‌بستگی معنی‌دار بین مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی» در آزمون هم‌بستگی پیرسون نشان می‌دهد که هم‌بستگی معنی‌داری بین مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی وجود دارد. شدت هم‌بستگی بین مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی برابر ۰/۳۳۷ است که این مقدار بیانگر هم‌بستگی متوسطی است. نوع و جهت هم‌بستگی مستقیم و مثبت است. به این معنی که هرچه سرمایه اجتماعی دانشجویان بیشتر باشد، واجد مدیریت بدن بیشتری خواهند بود. همچنین بررسی مقدار هم‌بستگی بین مدیریت بدن و ابعاد سرمایه فرهنگی در آزمون هم‌بستگی پیرسون نشان داد که بعد ذهنی سرمایه فرهنگی با مدیریت بدن ضریب هم‌بستگی بالایی داشته است؛ ولی بعد عینی و نهادی در مقایسه با بعد ذهنی هم‌بستگی پایینی با مدیریت بدن دارد ($r = -0/335, P < 0/001, n = 176$).

بررسی یافته‌های نتایج آزمون هم‌بستگی پیرسون برای هم‌بستگی سرمایه فرهنگی با ابعاد مدیریت بدن نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی با بعد شدت علاقه‌مندی به تناسب اندام هم‌بستگی معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد؛ بنابراین می‌توان گفت که افزایش سرمایه فرهنگی در میان دانشجویان موجب بهبود مدیریت بدن در این بعد می‌شود؛ ولی سرمایه فرهنگی با دو بعد دیگر مدیریت بدن، یعنی رویه‌های کنترل وزن و لاغری و مراقبت‌های بهداشتی و آرایشی دارای هم‌بستگی خوبی است و در سطح اطمینان ۹۹ درصد حائز هم‌بستگی معنی‌دار هستند؛ لذا سرمایه فرهنگی تعیین‌کننده رویه‌های کنترل وزن و لاغری و مراقبت‌های بهداشتی و آرایشی است.

رابطه مقطع تحصیلی و متغیرهای مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی: نتایج تولید شده در آزمون تفاوت میانگین در خصوص وضعیت متغیرهای مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی به تفکیک مقطع تحصیلی نشان می‌دهد که میانگین مدیریت بدن در بین دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد به ترتیب ۷۲/۷ و ۶۶/۹ بوده که این مقدار تفاوت در میانگین مدیریت بدن دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد، تفاوت معنی‌داری است. به عبارت

دیگر، دانشجویان کارشناسی در قیاس با دانشجویان کارشناسی ارشد از مدیریت بدن بسیاری برخوردارند. درباره وضعیت سرمایه فرهنگی نتیجه متفاوت است؛ به عبارت دیگر اختلاف میانگین سرمایه فرهنگی در بین دو گروه معنی دار نیست و هر دو گروه از لحاظ سرمایه فرهنگی تفاوت چندانی از همدیگر ندارند.

جدول ۵- متغیرهای مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی به تفکیک مقطع تحصیلی

متغیر	مقطع تحصیلی	تعداد	میانگین	مقدار T	درجه آزادی	تفاوت میانگین ها	مقدار p
مدیریت بدن	کارشناسی	۱۶۳	۷۲/۷	۲/۵۸	۲۱۰	۵/۸۲	۰/۰۱۱
	ارشد	۴۹	۶۶/۹				
سرمایه فرهنگی	کارشناسی	۱۳۹	۸۴/۶	۰/۴۹۰	۱۷۸	۱/۲۹	۰/۶۲۵
	ارشد	۴۱	۸۳/۴				

رابطه سن دانشجویان و مدیریت بدن: برای بررسی رابطه بین سن دانشجویان و مدیریت بدن، از آزمون همبستگی T پیرسون بهره گرفته شده است. جدول زیر نشان می دهد که بین سن دانشجو و متغیر مدیریت بدن رابطه معنی دار و منفی وجود دارد؛ یعنی با افزایش سن دانشجویان، مدیریت بدن سیر کاهشی پیدا می کند. مقدار $P = ۰/۰۰۱$ نشان می دهد که بین سن دانشجو و مدیریت بدن (متغیر وابسته) در سطح $۰/۹۹$ رابطه معنی داری وجود دارد. پس توجه به بدن در سن کم، بیشتر است و افراد در سن کم گرایش بیشتری برای مدیریت بدن دارند ($n = ۲۰۹, P < ۰/۰۰۱, r = -۰/۲۴۷$).

برازش مدل رگرسیونی مدیریت بدن: هدف از تحلیل رگرسیونی چندمتغیره، مشخص کردن سهم و تأثیر متغیرهای تحقیق در تبیین و پیش بینی تغییرات متغیر وابسته است. برای انجام دادن تحلیل رگرسیون، پیش فرض های آن بررسی شده است.

با برآورده شدن پیش فرض های فوق، تحلیل رگرسیونی برای سنجش اندازه اثر هر کدام از ابعاد متغیر سرمایه فرهنگی و همچنین متغیرهای شناسایی بر مدیریت بدن، از

تحلیل رگرسیونی چندمتغیره براساس روش حداقل مربعات^۱ و از روش گام به گام^۲ استفاده شده است. نتایج به دست آمده از انجام دادن تحلیل رگرسیونی نشانگر این است که از میان متغیرهای مستقل و شناسایی که وارد معادله شده‌اند، دو متغیر سرمایه فرهنگی و سن، در مدل نهایی باقی مانده‌اند که این دو متغیر در کل ۱۸/۱ درصد پراکنش متغیر وابسته (مدیریت بدن) را تبیین می‌کنند؛ چنانچه در جدول ۸ مشاهده می‌شود، ضریب هم‌بستگی چندگانه برای این مدل رگرسیون $R = 0/437$ است و مجذور آن، یعنی ضریب تبیین $R^2 = 0/191$ و ضریب تبیین تعدیل شده نیز $0/181$ است؛ بنابراین میزان درصد تبیین تعدیل شده تغییرات مدیریت بدن توسط دو متغیر فوق ۱۸/۱ درصد است.

همچنین آماره آزمون دوربین واتسون به دست آمده برای این مدل $1/592$ است که بیانگر استقلال خطاها یا باقی مانده‌ها^۳ برای مدل رگرسیونی حاضر است. بر این اساس، مدل رگرسیونی مدیریت بدن به شرح زیر خواهد بود:

$$\text{مدیریت بدن} = 0/265 (\text{سن}) - 0/316 (\text{سرمایه فرهنگی}) = 0/316 \text{ مدیریت بدن}$$

طبق معادله فوق، می‌توان گفت که متغیر مدیریت بدن بیش از هر چیز، از سرمایه فرهنگی تأثیر می‌پذیرد و بعد از آن، سن دانشجوی در مدیریت بدن دانشجویان تأثیرگذار بوده است. گفتنی است که متغیر سن در مدیریت بدن تأثیر منفی داشته است.

جدول ۶- خلاصه اطلاعات مدل تبیینی

0/437	Multiple R	ضریب همبستگی چندگانه
0/191	R square	ضریب تبیین
0/181	Adjusted R square	ضریب تبیین تعدیل شده
12/02	Standard Error of the Estimate	خطای معیار
1/592	Durbin -Watson Test	آزمون دوربین واتسون

1- OLS

2- stepwise regression

3- residuals

جدول ۷- تحلیل پراکندگی رگرسیون چندمتغیره مدیریت بدن

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	مقدار P
رگرسیون	۵۶۶۶/۸۰	۲	۲۸۳۳/۴۰	۱۹/۵۸	۰/۰۰۱
باقی مانده	۲۴۰۱۷/۲۸	۱۶۶	۱۴۴/۶۸		
کل	۲۹۶۸۴/۰۹	۱۶۸			

جدول ۸- آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل رگرسیونی (متغیرهایی که در مدل نهایی باقی مانده‌اند).

متغیر	B	Std.EB	Beta	t	مقدار P
عرض از مبدا	۷۴/۲۷	۹/۲۱		۸/۰۵	۰/۰۰۰
سرمایه فرهنگی	۰/۲۷۹	۰/۰۶۲	۰/۳۱۶	۴/۴۸	۰/۰۰۰
سن	-۱/۱۴۶	۰/۳۰۴	-۰/۲۶۵	-۳/۷۷۳	۰/۰۰۹

بحث

براساس یافته‌های پژوهش، دانشجویان به‌طور متوسط ۷۲ درصد به اقدامات و فعالیت‌هایی توجه دارند که ناظر بر مدیریت بدنشان است و این نشان می‌دهد که دانشجویان در حد متوسط به بالا بر بدن‌هایشان نظارت دارند و بدین ترتیب، نظارت و مدیریت بدن امری درخور توجه است.

همان‌طوری که فرضیه اصلی این پژوهش نشان می‌دهد و در این پژوهش تأیید شده است، بین مدیریت بدن و سرمایه فرهنگی و هر دو بعد آن، رابطه معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و این یافته تحقیق به روشنی گویای این مطلب است که بدن و فرهنگ واقعاً دو امر هم‌بسته‌اند و افراد فرهنگ و جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کنند، در بدن خود «تجسم» می‌نمایند. در فهمی کلی، بدن به مثابه یک فرهنگ بوده و بیانی از موضوع‌های اساسی درون آن فرهنگ و جامعه است. به عبارت دیگر، بدن انسان در هر زمان می‌تواند درک عمیق‌تری از فرهنگ و جامعه‌ای را ارائه دهد که در آن تجسم یافته است (کیوان‌آرا، ۱۳۸۶).

با توجه به نظر گیدنز که می‌گوید هویت هر شخص را نباید در رفتار او و در واکنش‌های دیگران جست‌وجو کرد؛ بلکه باید آن را در توانایی و ظرفیت وی برای حفظ و ادامه روایت مشخصی از زندگینامه‌اش یافت. بنابراین هر جامعه‌ای برای اینکه ارزش‌ها و هنجارهای خود را در مدیریت ظاهر و بدن متجسم کند، باید سرمایه‌های فرهنگی در دسترس افراد جامعه‌اش را غنی‌تر سازد؛ چراکه به نوعی می‌توان گفت که سرمایه فرهنگی افراد در ظاهر افراد جامعه‌اش متبلور می‌شود. باز از نظر گیدنز خود مفهوم منفعلی نیست که صرفاً تحت تأثیرات بیرونی شکل گرفته باشد. افراد در روند شکل‌گیری هویت فردی خویش، صرف‌نظر از کیفیت محلی یا موضعی اعمال و افعال، به‌طور مستقیم در ایجاد و اعتلای بعضی از تأثیرات اجتماعی نیز مشارکت دارند. در ضمن محتوای هویت فردی یا به عبارت دیگر، ویژگی‌هایی که زندگی‌نامه شخصی از آن‌ها ساخته می‌شود، مانند دیگر عرصه‌های وجودی، از نظر اجتماعی و فرهنگی متغیر است (پرستش، بهنویی گدنه و محمودی، ۱۳۸۷). پس برای اینکه جوانان در هویت‌یابی خود تحت تأثیر فرهنگ‌های بیگانه قرار نگیرند که طبق نظر گیدنز هم این کار شدنی است، باید جوانان را به سرمایه فرهنگی بومی مطابق با ارزش‌های فرهنگی جامعه خودمان مسلح کنیم تا از این طریق بر مدیریت بدن‌ها کنترل و نظارت داشت.

بوردیو در کتاب تمایز (۱۹۸۴) بیان می‌کند که گروه‌های هم‌رده و هم طبقه خود را به وسیله شیوه‌هایی از الگوهای مصرفی گروه دیگر متمایز می‌کنند. بوردیو نشان می‌دهد که چگونه گروه‌های خاص، به ویژه طبقات اجتماعی اقتصادی، از میان انواع کالاهای مصرفی، روش‌های لباس پوشیدن، غذا خوردن، آرایش کردن و... انتخاب‌هایی را انجام می‌دهند تا روش زندگی مجزای خود را مشخص و خود را از دیگران متمایز کنند. بوردیو شیوه‌هایی را تحلیل کرد که گروه‌های مختلف خود را به وسیله آن از الگوهای مصرفی که شیوه زندگی یک گروه را مشخص می‌سازد، متمایز می‌کنند (حمیدی، ۱۳۸۶ به نقل از فاضلی، ۱۳۸۳). بر این اساس، افراد جامعه به‌خصوص نسل جوان با مصرف کالاهای فرهنگی سعی

می‌کنند تا خود را از افراد هم‌رده خود متمایز کنند و این بهترین دلیل برای این است که جوانان را به سمت کالاهای فرهنگی متناسب با چشم‌اندازهای فرهنگی بومی سوق دهیم و بدین ترتیب در آینده، عوامل و عناصر فرهنگی داخلی در مدیریت و نظارت بر بدن نسل جوان جایگاه تعیین‌کننده‌ای خواهند داشت و در راستای تمایز در عرصه فرهنگی و نمود آن در مدیریت بدن، شاهد تعالی آن‌ها خواهیم بود.

همچنین، نتایج رگرسیون چندمتغیره تحقیق نشان داد که ۱۸/۱ درصد از تغییرات پراکنش متغیر مدیریت بدن را دو متغیر سرمایه فرهنگی و سن دانشجو تبیین کرده است. این امر حاکی از این است که توجه به مقوله مدیریت بدن در بین دانشجویان از اهمیت عمده‌ای برخوردار است. سرمایه فرهنگی بیشترین سهم را در تبیین پراکنش متغیر مدیریت بدن داشت و همچنین لزوم توجه به موقعیت سنی دانشجویان و جنسیت آن‌ها (بیشتر برای دختران) مهم است و توجه بسیاری را از سوی پژوهشگران اجتماعی و دست‌اندرکاران اجرایی می‌طلبد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- آزاد ارمکی، ت. و چاوشیان، ح. (۱۳۸۱)، بدن به مثابه رسانهٔ هویت، مجلهٔ جامعه‌شناسی ایران، دورهٔ ۴ (۴): ۵۷ تا ۷۵.
- پرستش، ش. و بهنویی گدنه و عباس و محمودی، ک. (۱۳۸۷)، بررسی جامعه‌شناختی مدیریت ظاهر و هویت فردی در بین جوانان (مطالعهٔ موردی: شهر بابلسر)، مجلهٔ علوم اجتماعی دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، پاییز و زمستان، ۱۹ تا ۴۹.
- حاجی امیری، ف. (۱۳۸۴)، قدرت و بدن: بدن زنانه به مثابه ابژهٔ قدرت، پایان‌نامهٔ مقطع کارشناسی ارشد دانشکدهٔ علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- حمیدی، ن. و فرجی، م. (۱۳۸۶)، سبک زندگی و پوشش زنان در تهران، فصلنامهٔ تحقیقات فرهنگی، سال اول (۱): پاییز، ۶۵ تا ۹۲.
- جواهری، ف. (۱۳۸۷)، بدن و دلالت‌های فرهنگی اجتماعی آن، نامهٔ پژوهش، بهار ۱۳۸۷: (۱۱).
- دل‌آویز، ع. (۱۳۸۴)، بررسی نقش سرمایهٔ اجتماعی در نگرش به توسعهٔ سیاسی، پایان‌نامهٔ مقطع کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز.
- ذکایی، م. س. (۱۳۸۶)، جوانان، بدن و فرهنگ تناسب، فصلنامهٔ تحقیقات فرهنگی، سال اول (۱): پاییز.
- ریتزر، ج. (۱۳۷۴)، نظریهٔ جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمهٔ محسن ثلاثی، تهران، علمی.
- شارع‌پور، م. (۱۳۸۳)، ابعاد و کارکردهای سرمایهٔ اجتماعی و پیامدهای ناشی از فرسایش آن، مجموعهٔ مقالات بررسی مسائل اجتماعی ایران، تهران، دانشگاه پیام نور.
- صالحی پورمهر، ح. (۱۳۸۶)، بررسی ارتباط بین امنیت اجتماعی و سرمایهٔ اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه تبریز، پایان‌نامهٔ مقطع کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه تبریز.
- فاتحی، الف. و اخلاصی، الف. (۱۳۸۷)، مدیریت بدن و رابطهٔ آن با پذیرش اجتماعی بدن، فصلنامهٔ پژوهش زنان، سال ۱۱ (۴۱): پاییز.
- فوکو، م. (۱۳۸۲)، مراقبت و تنبیه (تولد زندان)، ترجمهٔ نیکو سرخوش و افشین جهانزاده، تهران، نی.

- فوکو، م. (۱۳۸۴)، پیدایش کلینیک: دیرینه‌شناسی ادراک، پزشکی، ترجمه یحیی امامی، تهران، نقش‌ونگار.
- فیلد، ج. (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی، ترجمه جلال متقی، تهران، مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
- کلمن، ج. (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نی.
- کیوان‌آرا، م. (۱۳۸۶)، اصول و مبانی جامعه‌شناسی پزشکی، اصفهان، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
- گیدنز، الف. (۱۳۸۷)، تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نی.
- گیدنز، الف. (۱۳۷۷)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نی.
- لش، الف. (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی پست‌مدرنیسم، ترجمه شاپور بهیان، تهران، ققنوس.
- Crossley, N. (2005), Mapping reflexive body techniques: on body modification and maintenance, **Body & Society**, Vol.11 (1): pp 1-35, Sage (London Thousand Oaks and New Delhi).
- Freund, P E.S, Mcguire. M. (1998), **Health, illness and the social body: a critical sociology**, USA, prentice hall.
- Gill, Ros. (2005), **Body projects and the regulation of normative masculinity**, Seminar of Weighty issues: Representation, Identity and Practice in the areas of Eating Disorders, Obesity and Body Management, University of BATH.
- Helman, Cecil G. (2007), **Culture, health and illness, fifth edition, Hodder Arnold**, London.
- Nettleton, S. & Watson, J. (1998), **The body in everyday life**, London & Newyork, Rortledge.
- Nutthawutthisit.Theeranart (2003), **The Comparisons of Appearance Management**, Body Satisfaction and Buying Behaviors Between Asian National and Asian American Female Students, Phd Thesis, The Graduate College University of Wisconsin - Stout Menomonie.
- Petersen, Alan (2005), **The politics of body management**, Seminar of Weighty issues: Representation, Identity and Practice in the areas of Eating Disorders, Obesity and Body Management, University of BATH.
- Roalind, G, Henwood, K, Mclean, C. (2005), Body projects and the regulation of normative masculinity, **Body & Society**, Vol.11(1):pp 37-62, Sage (London Thousand Oaks and new Delhi).

- Rudd, N A. Lennon, S J. (1998), Body image and appearance-management behaviors in college women, **Clothing and Textile Research Journal**, 18(3), pp 152-162, Sage.
- Shilling, Chris. (1993), **Body and Social Theory**, London, sage publication.
- Turner, Jonathan H. (1998), **The Structure of Sociological Theory**, Sixth Edition, Wadsworth Publishing, United States of America.

